

NÜRNBERG MAHKEMELERİ ÜZERİNE BİR İNCELEME

Mehmet ŞAHİN*

ÖZET

Bu çalışma uluslararası hukukta kilometre taşı niteliğinde olan Nürnberg Mahkemelerini incelemeyi amaçlamaktadır. Çalışmada öncelikle mahkemenin arka planına ve kuruluşuna giden sürece değinilmiştir. Kuruluşuna ve yasal dayanaklarına değindikten sonra mahkemenin suç kapsamına giren fiiller tarihi geçmişiyile birlikte ele alınmıştır. Sonraki bölümde uluslararası hukuka katkılarından bahsedilmiş ve son bölümde ise mahkemeye getirilen eleştirilere yer verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Nürnberg, Barışa Karşı Suçlar, Savaş Suçları, İnsanlığa Karşı Suçlar

ABSTRACT

The purpose of this study is to observe the Nurnberg Trials which is a milestone in international law. Firstly the background and the process of the the court is mentioned. Having dealt with establishment and legal bases, criminal actions are covered with historical experiences. Next chapter focuses on the contribution to the international laws which is followed by criticisms to the court.

Keywords: Nürnberg, Crimes against peace, War Crimes, Crimes against humanity

1. GİRİŞ

İkinci Dünya Savaşı gerek yıkıcılığı gerekse de arkasından kurulan düzen itibarıyla insanlık tarihinin en önemli kilometre taşlarından biridir. Askeri ve siyasî önemi kadar hukuk alanında da bu özelliğini göstermektedir, zira bu savaştan sonra uluslararası hukuk alanında çeşitli gelişmeler baş göstermiş ve başta insanlığa karşı suçlar ile bireysel cezaî sorumluluk olmak üzere çeşitli alanlarda içtihat oluşmuştur. Ayrıca bu savaş sonrası imzalanan anlaşmalar ve alınan kararlar gelecek dönemde benzer nitelikteki anlaşmalara kaynaklık etmiştir.

Bunların en önemlisi hiç şüphesiz Nürnberg şartı ve Nürnberg Mahkemesi kararlarıdır. Bütün tartışmalara rağmen uluslararası nitelikte ilk mahkeme kabul edilmektedir ve Nürnberg’de alınan kararlar ileriki yıllarda uluslararası hukukun genel ilkelerine kaynaklık etmiştir.

Bu çalışmanın konusu Nürnberg Mahkemesinin genel yapısı, işleyişi, aldığı kararlar ve uluslararası hukuka katkıları ile ilgilidir. Birinci bölümde mahkemenin arka planı ve kuruluş aşaması anlatılacak, daha sonraki bölümde yapısı, yargı yetkisi ve kapsadığı suçlara değinilecektir. Üçüncü bölümde

* Araş. Gör. Aksaray Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi.

bireysel cezaî sorumluluk ele alınacaktır. Son bölümde ise mahkemenin uluslararası hukuka katkıları ve mahkemeye getirilen eleştirilere yer verilecektir.

Bu çalışmadaki amaç Nürnberg Mahkemesi hakkında genel bir özet sunmaktır. Çalışma için literatür taramasında mahkeme hakkında yazılan kitap ve makaleler araştırılmış, mahkeme belgeleri incelemeye alınmıştır.

2. NÜRNBERG MAHKEMESİ'NİN ARKA PLANI VE KURULUŞU

2.1. Arka Planı

İnsan hakları fikri ve uluslararası arenada bireylerin işledikleri suçlardan dolayı yargılanması fikri eski çağlara kadar gitse de 19. yüzyılın sonu ile 20. yüzyılın başından itibaren gelişme gösterdiği söylenebilir. Bu tarihe kadar insan hakları ile ilgili belgeler, Magna Carta, Amerika Bağımsızlık Bildirgesi ve Haklar Senedi ve anayasalar gibi ülkelerin kendi vatandaşları için yayınlananlarla sınırlıdır (Renteln, 2008;986). O dönemlerde uluslararası nitelikte herhangi bir yayın bulunmamaktadır. Savaşlarda işlenen suçlarla ilgili ise uzun yıllar örf yürürlükteyken bu dönemde barışı bozmaya yönelik suçlara karşı da resmi girişimlerin başlatıldığı görülmektedir. 1899 Lahey Barış Konferansı ve 1907 Cenevre Sözleşmesi bu girişimlerin somut delili olarak sunulabilir.

Birinci Dünya Savaşı'nı müteakip bu girişimlerin hız kazandığı görülmektedir. Savaş sonrasında müttefik devletler, savaş sırasında işlenen suçların tespiti, başlıca savaş suçlarının belirlenmesi ve bunlara verilecek cezaların tayini konusunda bir komisyon kurmuştur (Azarkan, 2003;115). Ancak komisyon üyelerinin arasında çıkan görüş ayrılıkları mahkemenin fiilen kurulmasına engel olmuştur. Yine de savaştan sonra kurulan Milletler Cemiyeti uluslararası barışın tahsisinde önemli girişimlerde bulunmuştur. 1924 Cenevre Çatışmaların Barışçı Yolla Çözümü Protokolü, 1927 Saldırgan Savaş Deklarasyonu, 1928 Briand – Kellog Parkı bunların en öne çıkanlarıdır.

Ne var ki bütün bu girişimler çeşitli nedenlerden ötürü savaşı ve insan haklarının çiğnenmesini engelleyememiştir. Konu ile ilgili herhangi bir mahkemenin kurulmamış olması ve bu suçları işleyenlere karşı herhangi bir mekanizmanın bulunmaması, söz konusu fiillerin işlenmesindeki sebeplerden biri olarak görmek şüphesiz eksik bir değerlendirme olacaktır. Ancak bu durumun, fiillerin işlenmesindeki caydırıcılığa engel olduğu da ihmal edilmemesi gereken bir durumdur.

İkinci Dünya Savaşı ile birlikte bu konuda ilk somut adım atılmış ve savaştan sonra Alman savaş suçlularını yargılamak maksadıyla Nürnberg'de uluslararası ceza mahkemesi kurulmuş ve böylece tarihte ilk defa kişiler işledikleri uluslararası suçlardan ötürü cezaî işleme tabi tutulmuşlardır.

2.2. Nürnberg Mahkemesinin Kuruluş Süreci

İkinci Dünya Savaşı bütün yıkıcılığıyla devam ederken müttefik devletleri savaş sonrasında kurulacak uluslararası siyasi düzene karar vermek için çeşitli konferanslar düzenlemiştir. Bu durum hukuk alanında da geçerlidir ve öncelikli olarak Alman savaş suçularının yargılanması değerlendirilmiştir. Gerçekten de Naziler gerek kendi ülkelerinde gerekse de işgal ettikleri yerlerde halk üzerinde insanlık dışı eylemlerde bulunmuş¹ hatta başta Auschwitz olmak üzere çeşitli toplama kampları kurarak Musevi nüfusu toplu imha yoluna gitmiştir. Bu durum müttefik devletlerin kamuoyunda söz konusu fiilleri işleyen veya bunların işlenmesine göz yuman kişiler hakkında cezaî işlem uygulanması yönünde bir görüş oluşmasını sağlamıştır. Bunun yanında müttefik devletler, bu gibi suçların işlenmesine katılan veya göz yuman ulusal liderlerin de gelecekte aynı sorunların tekrar edilmemesi için yargılanması yönünde kamuoyu baskısı ile karşılaşmıştır (Azarkan, 2003;121).

Bu bağlamda Alman işgali altında bulunan dokuz Avrupa ülkesinin sürgündeki liderleri 13 Ocak 1942 tarihinde Londra'da St James Sarayında ortak bir bildiriyle; savaştaki öncelikli hedeflerden birinin, savaşta işlenen suçların emrini veren ve hazırlayanların cezalandırılması yönünde organize hukuk kanallarının kurulması olduğunu ilan etmiştir (Bildirinin tam metni: <http://www.ess.uwe.ac.uk/documents/reswrcrm.htm>). Çin hükümeti de mektupla destek vermiştir.

Konu ile ilgili en önemli gelişme ise 1 Kasım 1943 tarihli Moskova Deklarasyonudur. Milletler Cemiyeti üyesi 32 ülkenin görüşüne göre; “Yukarıda bahsedilen hareketlere, katliamlara ve idamlara katılmış olan Nazi Partisi resmi görevlileri ve üyeleri bu iğrenç fiilleri işledikleri ülkelere yargılanmaları ve özgürleştirilmiş ve hür hükümetlerin yasaları uyarınca cezalandırılmaları için geri gönderilecek...coğrafi olarak tam anlamıyla yerelleştirilemeyen büyük suçlar bakımından büyük suçlular hiçbir önyargı olmaksızın müttefik devletlerin ortak kararıyla cezalandırılacaktır.” (Ginsburg vd., 1990;48)

Savaşın sonlarına doğru, Mayıs 1945'te müttefik devletleri arasında iki ayrı görüş ortaya çıkmıştır. İngiltere, özel bir düzenlemeye gitmeden yani bir uluslararası mahkeme kurmaya gerek kalmadan yargılamaların yapılması taraftarıdır ve ABD'de bu görüşü desteklemiştir (Azarkan, 2003;123). Ancak daha sonra ABD, suçluların uluslararası bir mahkemede yargılanması fikrini benimsemiştir (Azarkan, 2003;123). Neticede uluslararası nitelikte bir mahkemenin kurulması kararlaştırılmış ve ilgili anlaşmanın hazırlanması, San Fransisco konferansına da konu olmuştur. Bu sonuca varılmasındaki en büyük sebep; önemli savaş suçularının yargılanması geleneksel hukuk sisteminde yer

¹ Bu savaş esnasında insanlığa karşı suç işleyen taraf sadece Nazi Almanyası değildi. SSCB'nin de kendi nüfusuna karşı imha ve zorla göç politikaları mevcuttur. Ayrıca Musevi nüfusa karşı Vichy Fransa'sı da Nazilerle paralel politikalar takip etmiştir.

almamaktadır, çünkü hem işlenen bazı suçların özel bir coğrafi yeri yoktur hem de bu suçlar dört büyük müttefik gücün veya Milletler Cemiyeti üyesi 32 devletin toprağında değil, Alman Krallığının veya Alman milletinin yaşadığı yerlerde işlenmiştir (Ginsburg vd., 1990;44).

Bütün bu toplantı ve görüşlerin bir araya getirilip derlenmesi ve sonuca bağlanması ise 8 Ağustos 1945 tarihinde Londra’da müttefik devletler tarafından imzalanan antlaşma ile nihaî sonuca ulaşmıştır. Bu antlaşma tarihe “Londra Uluslararası Askerî Ceza Mahkemesi Sözleşmesi” (London Charter of the International Military Tribunal) veya daha bilinen adıyla “Nürnberg Şartı” (Nurnberg Charter) olarak geçmiştir.

2.3. Mahkemenin Kuruluşu ve Yasal Düzenlemesi

8 Ağustos 1945 yılında imzalanan Londra Antlaşması ile Nürnberg Mahkemesi kurulmuştur. Toplamda yedi kısımdan oluşan bu antlaşmada 30 madde yer almaktadır. Uluslararası mahkemenin kuruluşu, genel prensipleri, büyük savaş suçları, âdil yargılanma hakkı gibi konuları içermektedir (Antlaşmanın tam metni için bkz: <http://avalon.law.yale.edu/imt/imtconst.asp>, Almanca metin için bkz: Das Nürnberger juristenurteil :allgemeiner teil, Hamburg, Staatswissenschaftlicher, 1948). Dolayısıyla mahkemenin hukukî dayanağını bu antlaşma oluşturmaktadır. Ancak mahkemenin hukukî dayanağı bugüne kadar hep tartışma konusu olagelmıştır.

Bir görüş mahkemenin hukukî dayanağının geçerli olduğu yönündedir. Bu görüşü savunanların farklı temel dayanak noktaları bulunmaktadır. Rodin ve Bentwich’e göre; deniz haydutları, işledikleri suçlar nedeniyle tutuklandıkları herhangi bir ülkede – ister işledikleri suç tutuklandıkları devlet sınırları içinde işlemiş olsun veya olmasın – yargılanabiliyorlarsa, Nazilerin de işledikleri insanlığa karşı suçlardan dolayı bir uluslararası mahkemede yargılanmaları gerekmektedir (Azarkan, 2003;130).

Mahkemenin hukukî dayanağını savunan bir diğer görüş ise “condominium” a dayalı görüşlerdir (Azarkan, 2003;131). Condominium savaş sonrası dönemde Almanya’da işgalci güçler tarafından kurulan kontrol meclisidir ve fiilen Almanya’nın yürütme organı konumundadır. Savaştan sonra Alman yönetiminin ortadan kalkmasıyla müttefik devletleri “Alman yönetimi, yüksek komiserliği ve devlet veya mahallî idareler üzerindeki üstün otorite” olduklarını ilan etmişlerdir (Ginsburg vd., 1990;51). Kelsen ve Wright gibi yazarlara göre bu durumda Almanya’yı işgal eden kuvvetler ülke üzerinde münhasır yetkiye sahip oldukları için böyle bir mahkeme kurabilmeye de yetkili olduklarını iddia etmiştir.

Yine Wright tarafından öne sürülen bir diğer teze göre ise; uluslararası hukukun, devletlerin devletleri yargılamasının devletlerin eşitliği ilkesine uygun olmadığını ileri sürdüğünü, ancak Nürnberg’de devletler yerine kişiler

yargılandığı için bunun uluslararası hukuk ilkelerine ters düşmediğini iddia etmiştir(Azarkan, 2003;131).

Buna karşılık Nürnberg mahkemesinin uluslararası nitelikte olmadığı görüşünü savunan hukukçular da mevcuttur. Merle'e göre mahkeme yetkisini Avrupa ile sınırlandırdığı için uluslararası nitelikte değildir (Azarkan, 2003;131). Oysa İkinci Dünya Savaşı adından da anlaşılacağı üzere küresel çapta gerçekleşmiş bir savaştır ve bilhassa Asya – Pasifik bölgesinde de en az Avrupa kadar kıyım gerçekleşmiştir. Buna rağmen Nürnberg mahkemesi yetkilerini Avrupa ile sınırlı tutmuştur. Mahkemenin uluslararası nitelikte olmadığına bir başka delil olarak da tek taraflı kurulmuş olması öne sürülmektedir (Overy, 2001;19). Bu durum mahkemenin uluslararası nitelikte değil, kazananların adaleti şeklinde yorumlanılmasına sebep olmuştur. Bir başka sebep olarak da “mihver devletlerin büyük savaş suçlularını cezalandırmak” amacıyla kurulmuş olması nedeniyle mahkemenin yetkisinin sınırlandırıldığı, dolayısıyla uluslararası nitelik taşımadığına işaret edilmesidir.

Mahkemenin kuruluşu esnasında nerede yapılması gerektiği yönünde müttefik devletleri arasında çeşitli fikirler öne sürülmüştür. Sovyetler Birliği, Berlin'de yapılması gerektiğini öne sürerken, Leibzig, Münih ve Lüksemburg'un da adı geçmiştir (Overy, 2001;19). Sonunda neredeyse baştan aşağı yerle bir olan Almanya'da bu çapta bir davayı kaldıracak ve gözaltında tutabilecek ender uygun yerlerden birinin Nürnberg'deki Adalet Sarayı olması sebebiyle burası tercih edilmiştir (Overy, 2001;20). Nürnberg ayrıca sembolik bir anlam da ifade etmektedir, zira burası Nazi Partisi'nin önemli bir kalesidir. Parti'nin olağan toplantıları bu şehirde gerçekleştirilmiştir.

Mahkeme teşkilat yapısı açısından, “mahkeme” ve “genel sekreterlik” olmak üzere iki kısımdan oluşturulmuştur (Azarkan, 2003;175). Mahkemenin dört asil ve dört yedek üyeden oluşan hâkimleri ile birlikte dört tane de savcı görevlendirilmiştir. Hâkimlerin her biri galip devletlerin temsilcileridir. Heyet şu isimlerden oluşmuştur: SSCB'den General Iona Nikitchenko (asil), Yarbay Alexander Volchkov (yedek), İngiltere'den Albay Geoffrey Lawrence (asil), Norman Birkett (yedek), ABD'den Francis Biddle (asil), John Parker (yedek) ve Fransa'dan Henri Donnedieu de Vabres (asil), Robert Falco (yedek) (http://www.pbs.org/wgbh/amex/nuremberg/peopleevents/p_judges.html).

İngiliz asil hâkim Lawrence aynı zamanda mahkeme başkanlığı görevini yürütmüştür. Savcılar da yine aynı şekilde galip devletlerin birer temsilcilerinden oluşmuştur. ABD'den Robert H. Jackson. Fransa'dan Francois de Menthon, SSCB'den Roman A. Rudenko ve İngiltere'den Hartley Shawcross bu ekibi oluşturmaktadır (<http://www.ushmm.org/outreach/tr/article.php?ModuleId=10007722>).

Mahkeme duruşmaları ve cezalandırmaları, mahkemenin en az üç üyesinin oyu ile yapılabilmektedir (Azarkan, 2003;175). Hâkimlerin ve savcılarının hiçbirine sanıkların tarafından itiraz hakkı bulunmamaktadır.

Genel sekreterlik ise bir genel sekreter ile onun müttefik devletlerin her birinden birer tane atanan dört sekreterinden ve yeteri kadar yardımcı personelden oluşmuştur (Azarkan, 2003;176). Genel sekreterlik, mahkeme kayıtlarını tutmak, tutanakları ve dosyaları saklamak gibi hizmetleri yürütmekle görevlendirilmiştir. Bu dosyalar aynı zamanda mahkeme heyetinin ve sanıkların anlayabileceği bir dile çevrilmiştir.

Savaşın galibi en büyük dört ülke tarafından imzalanan bu antlaşmaya daha sonra 19 ülke daha taraf olmuştur.

3. NÜRNBERG MAHKEMESİ

20 Kasım 1945 tarihinde Nürnberg’de duruşmalar başlamıştır ve 24 kişi sanık sıfatıyla bu mahkemeye çıkarılmıştır. Mahkeme 1 Ekim 1946 tarihinde sona ermiştir. Mahkeme *ad hoc* niteliktedir.

3.1. Mahkemenin Yargı Yetkisi

Nürnberg Mahkemesi’nin yargı yetkisi yer bakımından, Almanya, Almanya’nın işgal ettiği topraklar ve açık denizler olarak belirtilmiştir (Azarkan, 2003;141). Zaman bakımından ise savaşın başladığı 1 Eylül 1939 ile 8 Ağustos 1945 tarihleri arasında kalan zamanı yargı yetkisi içine almıştır (Azarkan, 2003;142). Kişiler bakımından ise, Nürnberg Şartı’nın 6. maddesinde Avrupalı mihver devletlerden cürüm işleyen bireyleri ve grup üyelerini kapsadığı belirtilmiştir. Mahkeme’nin yetki kapsamına giren fiiller de yine şartın 6. maddesinde üç başlık altında toplanmıştır:

- Barışa Karşı Suçlar
- Savaş Suçları
- İnsanlığa Karşı Suçlar

3.1.1. Barışa Karşı Suçlar

Nürnberg Şartı’nın 6. maddesinde tanımlanan suçlardan ilki barışa karşı suçlardır. Barışa karşı suçları saldırganlık suçları olarak değerlendirirsek, tarihte bu konuda değişik zamanlarda çalışmalar yapılmıştır.

Saldırganlık suçların cezalandırılması ile ilgili fikirler 16. yüzyıla kadar uzanmaktadır. İlk olarak Francisco de Victoria tarafından ileri sürülen bu fikir daha sonra Rousseau, Kant başta olmak üzere birçok düşünür tarafından desteklenmiştir. 19. yüzyılın sonu ile 20. yüzyılın başından itibaren ise konu ile ilgili çeşitli antlaşmalar imzalanmıştır. 1899 ve 1907 Lahey konferanslarında taraflar “insanları güvenli bir barışı garantilemek için en etkili araçların aranması gerektiği” ilan edilmiştir (Ginsburg vd., 1990;123).

Konu ile ilgili ilk ciddi çalışmanın Milletler Cemiyeti bünyesinde yapıldığı söylenebilir. Her ne kadar Milletler Cemiyeti Akdi savaşa yasak getirmese de bir takım sınırlar çizmiştir (Ginsburg vd., 1990;125).

1927 yılında Milletler Cemiyeti Asamblesi “Saldırgan Savaş Deklarasyonu” ile saldırgan savaşın uluslararası suç olduğunu oy birliğiyle ilan etmiş ve bu metnin altına Almanya ve Japonya da imza atmıştır (Ginsburg vd., 1990;126-127). Bundan bir yıl sonra da Paris’te imzalanan Briand–Kellog Paktı da aynı şekilde saldırganlığın suç olduğunu ilan etmiştir. Savaşın sona kabul edilen Nürnberg Şartı’nın 6. maddesinin (a) fıkrasında bütün bunlara istinaden barışa karşı suçlar, şu şekilde tarif edilmiştir:

“Savaş saldırısı planlamak, savaşa hazırlık yapmak ya da savaşı yürütmek veya savaşta uluslararası antlaşma, sözleşme ya da teminatları ihlal etmek veya herhangi birinin yerine getirilmesi için bir komploya ya da ortak bir plana katılmak.”

Alman tarafı kendilerine yönlendirilen bu suçlara karşı, söz konusu durumun *ex post facto* olduğunu, yani suçun işlendiği sırada böyle bir yasanın bulunmadığını, dolayısıyla bu suçlardan yargılanamayacaklarını ileri sürmüştür. Freeman da, Almanya ve müttefiklerinin bilhassa Briand–Kellog Paktı’na taraf olmadıkları için kriminal bir olay oluşturmadıklarını vurgulayarak “herhangi birini İkinci Dünya Savaşı’ni başlatmak suçundan içeri atmanın hukukî bir dayanağı yok” demiştir (Ginsburg vd., 1990;141).

Almanya tarafının bu iddialarına karşılık mahkeme, saldırgan savaş kısıtlayan Lahey Sözleşmesi, 1927 Milletler Cemiyeti sekizinci toplantısının kararı ile Almanya’da askeri suçları yargılayabilecek bir mahkeme kurulmasına izin veren Versay Antlaşması’nın 227 ila 228. maddelerini dayanak göstererek, yaptığı suçlamanın uluslararası hukuka uygun düştüğünü savunmuştur.

Mahkemenin konu ile ilgili aldığı en önemli karar; “saldırgan savaş başlatmak sadece uluslararası suç değil; bütün kötülüklerin birikimini içerdiği için en büyük uluslararası suçtur” yönünde olmuştur (<http://avalon.law.yale.edu/imt/judnazi.asp#common>).

3.1.2. Savaş Suçları

Nürnberg Şartı’nın 6. maddesinde belirtilen suçlardan ikincisi savaş suçlarıdır.

19. yüzyılın sonuna kadar savaş suçları ile ilgili hukukî bir metne rastlanmamaktadır. Ancak örf ve teamüller bu tarihe kadar belirli bir noktaya gelinmesini sağlamış ve bundan sonra oluşturulan hukuka da kaynaklık etmiştir. Geleneksel olarak savaş suçları; “askeri operasyonlar esnasında tanınmış normların bizzat askerler tarafından ihlali, askerlik hizmeti sunmayanların savaş zamanında gerçekleştirdikleri yasadışı hareketler, casusluk ve vatan hainliği, yağmalama” şeklinde tanımlanmıştır (Ginsburg vd., 1990;167).

Konu ile ilgili ilk resmi belgenin 1868 St. Petersburg Deklarasyonu olduğu söylenebilir. Daha sonra en önemlileri 1907 Lahey Sözleşmesi ve 1929

Cenevre Sözleşmeleri olan antlaşmalar yoluyla yukarıda sayı savaş suçlarının kapsamı genişletilmiştir.

Nürnberg Şartı'nın 6. maddesinin (b) fıkrasında ise savaş suçları şu şekilde tanımlanmıştır:

“Hukuku veya savaş örfünü ihlal etmek. Bu ihlal hiçbir sınırlama olmadan; öldürme, kölelik veya benzer amaçlarla işgal edilen topraklarda ikamet eden sivil nüfusu zorla çalıştırmayı veya diğer amaçlar için alıp götürmeyi ve kötü muamele etmeyi, denizci veya savaş esirlerini öldürmeyi veya kötü muamele etmeyi, rehinelere öldürmeyi, kamu veya özel malları yağmalamayı, askeri bir gereklilik olmadan köy, kasaba veya şehirleri yıkmayı kapsamaktadır.”

Nürnberg Şartı'nı oluşturan müttefik devletleri, savaş suçları ile ilgili bu maddeyi hazırlarken, Almanya tarafında da imzalanan 1886, 1924 ve 1929 Cenevre Sözleşme'lerinin ve savaş geleneklerinin ihlal edilerek büyük çapta cinayetler işlendiğini öne sürmüşlerdir (Ginsburg vd., 1990;158). Bunun yanında Almanya'nın işgal ettiği bölgelerde zarar verdikleri şehirlerin listesini ve zararın boyutlarını mahkemeye sunmuşlardır. Örneğin Sovyet topraklarında 1710 kasaba ve 70.000'e yakın köyün kısmen veya tamamen imha edildiği mahkeme tarafından sanıklara savaş suçları ile ilgili yönlendirilmiş en önemli suçlamadır. Bir diğer suçlama da Lahey Sözleşmesinin 52. maddesinin ihlal edilerek işgal edilen yerlerde halkın zorla kaçırıldığı veya köleleştirildiğidir (Ginsburg vd., 1990;162). Bu durum bilhassa Nazilerle işbirliği yapan Alman sanayiciler için öne sürülmüş ve halkı zorla çalıştırmanın bunların baskısıyla gerçekleştiği iddia edilmiştir.

Nürnberg Mahkemesi'nin savaş suçları ile ilgili bir özelliği, bu ihlallerden dolayı devlet organlarının değil, bireysel kişilerin sorumlu tutulması gerektiğidir. Bir diğer özelliği ise söz konusu suçlardan dolayı tarihte ilk defa birilerinin yargılanmış olmasıdır. Ayrıca savunma tarafının da, diğer suç tanımlamalarındaki tutumunun aksine, savaş suçları konusunda *ex post facto* durumunu öne sürmemesi dikkat çekici bir noktadır.

3.1.3. İnsanlığa Karşı Suçlar

Nürnberg Mahkeme'lerinin en önemli özelliği ve belki de en çok konuşulan kısmı insanlığa karşı suçlar ile ilgili olan kısmıdır. Zira bu döneme kadar konu ile ilgili doğrudan alakalı bir görüş veya resmî bir metin bulunmamaktadır. Konu ile ilgili fikir 1915 yılında Doğu Anadolu olaylarından sonra itilaf devletleri tarafından ortaya atılsa da, söz konusu olayların aslında savaş suçları kapsamında değerlendirilmesi daha ağır basmıştır².

² Daha sonra Malta Mahkemelerinde bu suçlardan yargılanan kişilerin hepsi delil yetersizliğinden beraat etmiştir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Malta Sürgünleri, Bilal Şimşir

Tarihte ilk olarak Nürnberg Şartı'nın 6. maddesinin (c) fıkrasında yer alan insanlığa karşı suçlar kavramı şu şekilde tanımlanmıştır:

“Savaş süresince veya savaştan önce öldürme, imha, köleleştirme, sürgün ve sivil insanlara karşı girişilen diğer insanlık dışı muameleler veya mahkemenin yargı kapsamına giren suçlarla ilintili dini, iç hukukta yer aslın veya alması, siyasi ya da ırksal nedenlerden dolayı yargılanma.”

Yukarıdaki açıklamanın savaş suçlarından ayrılan noktaları; ırkî veya dinî nedenlerden ötürü yapılmış olması ve savaş dışı zamanlarda da yapılabilmesidir.

İnsanlığa karşı suçlar kavramı, mahkemenin en fazla tartışılan noktasıdır. Zira bu suçlamalara karşı Alman tarafı Roma hukukundan bu yana geçerli olan *Nullum crimen, nulla poena sine lege* yani “kanunsuz suç ve ceza olmaz” ilkesinin ihlal edildiği üzerinde sıkça durmuştur. İddia makamının bu eleştirilere karşılık 1907 Lahey Sözleşmesi ile 29 Mart 1919 tarihinde gerçekleşen barış görüşmeleri sırasında kullanılan “savaş hukukuna ve geleneklerine veya insanlık hukukuna karşı saldırı suçu” cümlesindeki “veya” ibaresine atıfta bulunsa da (Ginsburg vd., 1990;178) ikna edici nitelikte kabul edilmemiştir.

Gerçekten de Alman tarafında yönlendirilen bu suçlamaların kanunsuz bir şekilde yapıldığı söylenebilir, zira konu ile ilgili çalışmalar savaş devam ederken müttefik devletleri arasındaki toplantılarda gerçekleşmiştir. 20 Ekim 1943 yılında oluşturulan Milletler Cemiyeti Savaş Suçları Komisyonu konu ile ilgilenmiş ve buradaki ilkeler Londra Antlaşmasına taşınmıştır.

Nürnberg’de ilk defa gündeme gelen insanlığa karşı suçlar kavramı ilerleyen dönemde uluslararası hukuka kaynaklık etmiş önemli bir ilke olsa da söz konusu mahkemenin hukukiliğine gölge düşürdüğü de gözlerden kaçmaması gereken bir gerçektir.

3.2. Yargılanma Usulü

Mahkemenin hangi hukuk sistemine göre kurulacağı müttefik devletler arasında tartışma konusu olmuştur. Zira dört üye devlet arasında üç farklı hukuk sistemi mevcuttur. Taraf devletler arasında yapılan müzakerelerde sonra her birinden çeşitli hükümler derlenmiştir. Neticede mahkemenin sistemi en iyi *sui generis* (nev-i şahsına münhasır) olarak değerlendirilebilir (Ginsburg vd., 1990;67).

Nürnberg Şartı ağırlıklı olarak yargılanma usulü, mahkemenin yetkisi, âdil yargılanma hakkı gibi kısımlardan oluşmaktadır. 13. maddede muhakeme usulünün mahkeme tarafından belirleneceği ancak şartın dışına çıkamayacağı belirtilmiştir.

Şartın 16. maddesinde sanıkların âdil yargılanma hakkı düzenlenmekte ve gerek öz soruşturmada gerekse de mahkeme esnasında gerekli belgelerin kendisine anlayabileceği bir dilde temin edilmesi ve savunma yapabilme, tanık

tutma hakkı gibi hükümler içermektedir. Her sanığın avukat tutma hakkı verilmiş ve avukatı bulunmayanlara mahkeme avukat tutmakla yükümlü hale getirilmiştir (Azarkan, 2003;177). 18. maddede ise mahkeme düzeni belirlenerek suç delillerinin titizlikle toplanması, yargıyı engelleyici ve geciktirici faaliyetlerin önüne geçilmesi öngörülmüştür.

Sanığı koruyan bu hükümlerin aksine mahkemenin âdil yargılanma hakkına hâlel getiren hükümleri de bulunmaktadır. Örneğin şartın 9. maddesine göre mahkemeye örgütleri suçlu ilan etme yetkisi tanınmıştır. Bir başka sorun ise gıyabî yargılama hükmüdür. 12. maddeye göre mahkeme, hazır bulunmalarını gerekli görmeden, sanıkları gıyaben de yargılama hakkına sahiptir.

Nürnberg Mahkemesi'nin verdiği kararlar, Kontrol Konseyi'nin denetiminden geçtikten sonra kesinlik kazanmaktadır. Konsey'e, mahkemenin verdiği cezaları indirme yetkisi tanınmış ancak artırma yetkisi tanınmamıştır (Azarkan, 2003;178).

3.3. Bireysel Cezaî Sorumluluk

Nürnberg ve Tokyo mahkemeleri, bireylerin uluslararası kurallara göre kurulan uluslararası bir hukuk organı karşısında milletlerin kurallarıyla cezalandırıldığı ilk kayıtlı mahkeme olması dolayısıyla klasik uluslararası hukuktan ayrılmaktadır (Ginsburg vd., 1990;101).

Nürnberg Şartı'nın 7. ve 8. maddeleri bireysel cezaî sorumluluk ile ilgili konuları düzenlemiştir. Resmi makamlarda bulunan kişilerin veya devlet başkanlarının sorumluluktan kurtulamayacağı veya cezasının hafifletilemeyeceği Şartın 7. maddesinde dile getirilmiştir. Bir sonraki maddede ise kişinin, işlediği suçu üstün emri doğrultusunda yaptığını ifade etmesinin onu sorumluluktan kurtaramayacağı ancak gerekli görülürse cezasında indirim uygulanabileceğini belirtmektedir. Emir sorumluluğu ile ilgili sözleşmede herhangi bir hüküm bulunmamasına karşılık mahkeme savaş hukuku ve teamüllerinin ihlal edilmişlerini önlemede etkisiz kalan komutanların sorumluluklarını yerine getirmemeleri dolayısıyla yargılanmıştır (Azarkan, 2003;174).

3.4. Mahkemenin Sonucu

20 Kasım 1945 tarihinde başlayan duruşmalar 1 Ekim 1946 tarihinde sona ermiştir. Mahkeme'de 24 kişi ile 6 suç örgütü yargılanmıştır. Bunlar, resmi görevliler, bazı büyük elçiler, parti üyeleri, bakanlar ve sanayicilerdir. Bu 24 kişiden 19'u söz konusu suçlardan en az bir tanesinden hüküm giyerek "uluslararası suç işlemek" cürümünü işlediği tespit edilmiştir. Bunlardan 12 tanesi idam cezasına çarptırılırken 3 tanesi müebbet hapis cezasına kalanları da 10 ila 20 yıl arasında hapis cezalarına çarptırılmıştır. Ancak ilerleyen dönemlerde hapis cezası alanların önemli bir kısmı sağlık başta olmak üzere çeşitli gerekçelerle salınmıştır.

Bunların yanı sıra 1946'nın sonuna kadar 1.100'den fazla kişi Avrupa'nın çeşitli yerel mahkemelerinde savaş suçlusu olarak yargılanmıştır (Cowles, 1945;177-178).

4. NÜRNBERG MAHKEMESİ'NİN ULUSLARARASI HUKUKA ETKİSİ

Nürnberg Mahkeme'sinde ele alınan konular ilerleyen dönemlerde uluslar arası hukuka kaynaklık etmiş ve çeşitli alanlarda da içtihat oluşmasını sağlamıştır.

Wilets'e göre Nürnberg Mahkemesi Uluslararası Ceza Hukuk'unda çeşitli sebeplerden ötürü yeni bir dönem başlatmıştır. *Öncelikle müttefik devletler savaş suçları için uluslararası hukuktaki normları bağlayıcı hale getirerek kabul ve kodifiye ederek bireysel sorumluluk ilkelerini oluşturmuştur. İkinci olarak uluslararası barışı bozmada bireysel sorumluluğun getirilmesi devrim niteliğinde bir ilkedir... Üçüncüsü, farklı hukuk sistemlerine sahip ülkeler ortak bir ceza muhakemesi sistemi oluşturmuştur* (Wilets, 371).

Nürnberg'de insanlığa karşı suçlar kapsamında değerlendirilen fiiller, 1948 Birleşmiş Milletler Soykırım Sözleşmesi'ne, 1949 Cenevre Sözleşmesi'ne ve 1973 Irk Ayrımı Suçunun Cezalandırılması ve Önlenmesine İlişkin Sözleşmeye kaynak olmuştur. Yine 11 Aralık 1946 tarihinde Birleşmiş Milletler Genel Kurulu, 95 (1) sayılı kararıyla Nürnberg ilkelerini Uluslararası Hukuk'un ilkeleri olarak kabul etmiştir (Azarkan, 2003;192). 1954 Barışa ve İnsanlığın Güvenliğine Karşı Saldırıları Yasa Tasarısında ele alınan suç unsurları da Nürnberg Şartı'nın 6. maddesinden esinlenilerek hazırlanılmıştır (Ginsburg vd., 1990;250).

Nürnberg Şartı'nın 16. maddesinde yer alan âdil yargılanmaya ilişkin hükümler de gelecek dönemlerdeki uygulamalara sirayet etmiştir. Sanığa ayrıntılı bilgi aktarılması, belgelerin anlayabileceği bir lisana çevrilmesi, danışmanlık yardımı bunlardan bazılarıdır. Benzer şekilde 7. ve 8. maddelerde yer alan bireysel sorumluluklar da Uluslararası Hukuk'a getirilen bir yeniliktir. Üstün sorumluluğu, emir sorumluluğu ve resmî makam sorumluluğu ilk defa burada gündeme gelmiş ve ilerleyen dönemde gerek uluslararası hukukta gerekse de ülkelerin iç hukuklarında temel ilke haline gelmiştir.

Bütün bu uygulamaların yanı sıra Nürnberg Mahkemesi aynı zamanda uluslararası yargı organı fikrinin de benimsenmesi ve uygulanmasına vesile olmuştur (Azarkan, 2003;192). Yine buradaki fikirler birçok ülkenin iç hukukunda düzenlemelere gidilmesini sağlamış ve buralara kaynaklık etmiştir.

5. ELEŞTİRİLER

Nürnberg Mahkemesi'ne getirilen eleştirilen en başında, Mahkeme'nin tek taraflı olduğu iddiası gelmektedir. Mahkeme'nin Savcı ve Hâkimleri'nin sadece galip devletlerin hatta bunların da en önemli dört tanesinin uyruğundan olması,

Mahkeme'nin tarafsızlığına gölge düşürmüştür. Bununla bağlantılı olarak, Nürnberg Şartı'nın sadece Mihver devletleri yargılamayı öngörmesi ve gerçekten de Mahkeme'nin sadece Alman savaş suçlularını yargılaması bu eleştirileri güçlendirmekte ve haklı çıkarmaktadır.

Nürnberg Mahkemesi'ne geliştirilen bir diğer önemli eleştiri de *Nullum crimen, nulla poena sine lege* yani "kanunsuz suç ve ceza olmaz" ilkesinin ihlalidir. Yukarıda da belirtildiği gibi, bilhassa insanlığa karşı suçlar ilk defa Nürnberg Şartı ile yasal zemine oturtulmuş ki bu da 1945 tarihine denk gelmektedir. Hâlbuki söz konusu suçların işlendiği sırada belirtilen fiiller suç kapsamına girmemektedir. Yani kanunun geriye yürüdüğü (ex post facto) aşikârdır. Mahkeme'nin Lahey Sözleşmesini ve barış konferansı tutanaklarını burada delil olarak sunması tatmin edici değildir.

Nürnberg'e getirilen bir başka eleştiri de gıyabî yargılama hakkıdır. Her ne kadar Şart'ın 16. maddesi âdil yargılanma hakkı tanısı da gıyabî yargılamalar sanığa savunma hakkı verilmeden sanık hakkında hükmedilmesine sebep olmuştur. Benzer şekilde sanıklara delil toplama ve tanık çağırma hakkı tanınmış olmasına rağmen çoğu zaman sanıklar bu konuda sıkıntı yaşamışlardır (Azarkan, 2003;192).

Son olarak, savunma tarafı Uluslararası Hukuk'un devletleri konu edindiğini, dolayısıyla kişileri yargılayamayacağını iddia etmiştir (Azarkan, 2003;192).

6. SONUÇ

Eski çağlara kadar uzanan kişilerin uluslararası suçlardan yargılanması fikri, İkinci Dünya Savaşı'nın sona ermesiyle birlikte tarihte ilk defa Nürnberg Mahkemeleri'nde fiiliyata geçmiştir. Söz konusu mahkeme kimi suçları geçmiş dönemlerde imzalanan antlaşmalara dayandırarak, kimilerini ise o sırada alınan kararlarla ilerleyen dönemlerde Uluslararası Hukuk'un temel ilkeleri haline getirmiştir. Mahkeme, bugün hâlâ bu özellikleriyle konuşulmaya devam etmektedir.

Nürnberg Mahkemeleri, gerek kuruluşu gerekse de bazı uygulamalarıyla meşruiyetten uzak bir mahkemedir. Kanunsuz suç ve ceza olmaz (nullum crimen nulla poena sine lege) kuralının ihlali, kazananların kurdup ve tek taraflı yargılamaların yapılması bunun en büyük işaretleridir. Ancak bu Mahkeme'de alınan kararların ehemmiyetinin gelecek dönemlere bıraktığı miras göz ardı edilemeyecek kadar da önemlidir. Bundan sonra Uluslararası Hukuk'un veya kurulacak mahkemelerin de Nürnberg ilkelerini referans alacağı önemli bir husus ve gerçektir. Bu bakımdan ne olursa olsun Nürnberg insanlık tarihinde önemli bir kilometre taşıdır.

7. KAYNAKLAR

- Azarkan, Ezeli. (2003). Nuremberg'ten La Haye'ye: Uluslararası Ceza Mahkemeleri, İstanbul, Beta Yayınları.
- Cowles, W.B. (1945). "Universality of Jurisdiction over War Crimes", *California Law Review*, Vol: 33.
- Das Nürnberger juristenurteil :allgemeiner teil, Hamburg, Staatswissenschaftlicher, 1948
- Ginsburg, George ed. (1990). *The Nuremberg Trial and International Law*, Dordrecht, Martinus, Nijhoff.
- Overy, Richard. (2001). *Interrogations: The Nazi Elite in Allied Hands*, 1st ed., Allen Lane, The Penguin Pres.
- Renteln, Alison Dundes. (2008). "Human Rights", *Encyclopedia of Violence, Peace, & Conflict (Second Edition)*, Los Angeles, CA, USA, University of California.
- Wilets, J.D., "Tribunals", *Encyclopedia of Forensic and Legal Medicine*, FL, USA , Nova Southeastern University, Fort Lauderdale
- <http://avalon.law.yale.edu/imt/imtconst.asp>
- <http://avalon.law.yale.edu/imt/judnazi.asp#common>
- <http://www.ess.uwe.ac.uk/documents/reswrcrm.htm>
- http://www.pbs.org/wgbh/amex/nuremberg/peopleevents/p_judges.html
- <http://www.usmmm.org/outreach/tr/article.php?ModuleId=10007722>